

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

MEGEP

(MESLEKİ EĞİTİM VE ÖĞRETİM SİSTEMİNİN
GÜÇLENDİRİLMESİ PROJESİ)

HASTA VE YAŞLI HİZMETLERİ

**ENGELLİLERDE TOPLUMSAL YAŞAM
BECERİLERİ**

ANKARA 2008

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen modüller;

- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 02.06.2006 tarih ve 269 sayılı Kararı ile onaylanan, Mesleki ve Teknik Eğitim Okul ve Kurumlarında kademeli olarak yaygınlaştırılan 42 alan ve 192 dala ait çerçeve öğretim programlarında amaçlanan mesleki yeterlikleri kazandırmaya yönelik geliştirilmiş öğretim materyalleridir (Ders Notlarıdır).
- Modüller, bireylere mesleki yeterlik kazandırmak ve bireysel öğrenmeye rehberlik etmek amacıyla öğrenme materyali olarak hazırlanmış, denenmek ve geliştirilmek üzere Mesleki ve Teknik Eğitim Okul ve Kurumlarında uygulanmaya başlanmıştır.
- Modüller teknolojik gelişmelere paralel olarak, amaçlanan yeterliği kazandırmak koşulu ile eğitim öğretim sırasında geliştirilebilir ve yapılması önerilen değişiklikler Bakanlıkta ilgili birime bildirilir.
- Örgün ve yaygın eğitim kurumları, işletmeler ve kendi kendine mesleki yeterlik kazanmak isteyen bireyler modüllere internet üzerinden ulaşılabilirler.
- Basılmış modüller, eğitim kurumlarında öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılır.
- Modüller hiçbir şekilde ticari amaçla kullanılamaz ve ücret karşılığında satılamaz.

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	ii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1. ENGELLİ EĞİTİMİNDE SAĞLIĞA ZARAR VEREN MADDELERDEN KORUNMAYA REHBERLİK ETMEK	3
1.1. Engellinin Sağlığa Zarar Veren Maddelerden Korunmasının Önemi	4
1.2. Engellinin Sağlığa Zarar Veren Maddeleri Kullanmasını Etkileyen Etmenler	4
1.3. Sağlığa Zarar Veren Maddeler	5
1.4. Engellinin Sağlığa Zarar Veren Maddelerden Korunmasında Dikkat Edilecek Noktalar.....	6
UYGULAMA FAALİYETİ.....	7
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	8
ÖĞRENME FAALİYETİ-2	10
2. ENGELLİ EĞİTİMİNDE TOPLUMSAL MEKÂN KULLANIMINA REHBERLİK ETMEK	10
2.1. Engelli Eğitiminde Toplumsal Mekânı Yeterli Kullanmanın Önemi.....	10
2.2. Engellinin Toplumsal Mekânı Kullanmasını Etkileyen Faktörler.....	13
2.3. Engelli Eğitiminde Toplumsal Mekânlar	13
2.4. Engellilerin Toplumsal Mekânları Yeterli Kullanma Yöntemleri.....	14
UYGULAMA FAALİYETİ.....	15
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	16
ÖĞRENME FAALİYETİ-3	18
3. ENGELLİ EĞİTİMİNDE BOŞ ZAMAN AKTİVİTELERİNE REHBERLİK ETMEK ..	18
3.1. Zamanı İyi Kullanmanın Önemi	18
3.2. Zamanı İyi Kullanmayı Etkileyen Etmenler	18
3.3. Boş Zaman Aktivitelerini Belirleme	19
3.4. Boş Zaman Aktiviteleri	19
UYGULAMA FAALİYETİ.....	21
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	23
ÖĞRENME FAALİYETİ-4	25
4. EV İÇİ BECERİLERİ GELİŞTİRMEYE REHBERLİK ETMEK	25
4.1. Ev İçi Becerilerini Geliştirmenin Önemi.....	25
4.2. Ev İçi Becerilerine Katılmayı Etkileyen Etmenler	25
4.3. Ev İçi Becerilerini Belirleme.....	27
4.4. Ev İçi Becerileri	27
UYGULAMA FAALİYETİ.....	29
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....	31
MODÜL DEĞERLENDİRME	33
CEVAP ANAHTARLARI	35
KAYNAKÇA	38

AÇIKLAMALAR

KOD	723H00019
ALAN	Hasta ve Yaşlı Hizmetleri
DAL/MESLEK	Bakım Elemanı / Hasta ve Yaşlı Bakım Elemanı
MODÜLÜN ADI	Engellilerde Toplumsal Yaşam Becerileri
MODÜLÜN TANIMI	Öğrencinin çeşitli ortamlarda, toplumsal yaşam becerilerini kazandırmaya yönelik öğrenme materyalidir.
SÜRE	40/32
ÖN KOŞUL	Bu modülün ön koşulu yoktur.
YETERLİK	Toplumsal yaşam becerileri hazırlamak.
MODÜLÜN AMACI	Genel Amaç: Bu modül ile uygun ortam sağlandığında, engellileri toplumsal yaşama hazırlamayı kavrayabileceksiniz. Amaçlar: <ol style="list-style-type: none">1. Uygun ortam sağlandığında engellileri, sağlığa zarar veren maddelerden korumaya rehberlik edebileceksiniz.2. Uygun ortam sağlandığında, engellilerin toplumsal mekân kullanımına rehberlik edebileceksiniz.3. Uygun ortam sağlandığında, engellilerin boş zaman aktivitelerine rehberlik edebileceksiniz.4. Uygun ortam sağlandığında, engellilerin ev içi becerilerini geliştirmeye rehberlik edebileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI ve DONANIMLARI	Ortam: Sınıf, Engelli Eğitim Kurumları, Çevre, Kütüphane, Aile Ortamı, Kendi Kendinizle ve Grupla Çalışabileceğiniz Tüm Ortamlar. Donanım: Kaynak Kitaplar, Bilgisayar, Projeksiyon, Fotoğraflar, Afiş, Broşür, Dergiler, Uyarıcı Pano, Tepegöz, Asetat, CD, VCD, DVD, Bilgisayar Donanımları, Televizyon, İnternet, Sinevizyon, vb. materyaller.
ÖLÇME ve DEĞERLENDİRME	Modülün içinde yer alan her faaliyetten sonra, o faaliyetle ilgili verilen ölçme değerlendirme araçları ile kendinizi değerlendireceksiniz. Uygulamalı değerlendirme ile modülde kazandığınız bilgi ve araştırma sonuçlarınızı değerlendirip, arkadaşlarınız ve öğretmeninizle sonuçlar çıkaracaksınız. Konu ile ilgili kontrol listesi sonuçlarını “Evet/Hayır” şeklinde değerlendirerek, bilgi düzeyinizi saptayacaksınız. Modül sonunda, modülün tamamını içeren modül değerlendirme (Yeterlik Ölçme) ile kendi kendinizi değerlendirecek; öğrendiklerinizi, başarısız olduğunuz bölümleri saptayacak, eksik olduğunuz konulara tekrar dönerek, bilgilerinizi tamamlayacaksınız.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

Her birey farklı özelliklere ve yeterliliklere sahiptir. Toplumdaki fertlerin ihtiyaç duydukları alanlarda bireysel farklılıklarına uygun olarak eğitim almaları, çağdaş bir eğitim anlayışının gereği olarak en doğal haklarıdır. Toplumumuzun her ferдинin bedeni, zihni ve sosyal becerilerini geliştirecek şekilde ihtiyaç duydukları alana göre eğitimden yararlanmaları, ülkemizin uluslararası platformda hak ettiği yeri alabilmesi için vazgeçilmez bir unsurdur.

Bu sebeple engelli eğitiminin iyileştirilmesi ve yenileştirilmesi, engelli eğitime önem verilmesini gerekli kılmaktadır. Engelli eğitime ihtiyaç duyan bireylerin varlığı, göz ardı edilmemelidir. Engelli bireylerin de eğitimden en üst düzeyde yararlanmaları sağlanarak, toplumla kaynaşmaları sağlanmalıdır.

Engelli bireylerin topluma etkin ve üretken katılımlılarının sağlanması, eğitilmeleri ile mümkündür. Eğitimde fırsat eşitliği ilkesinden yola çıkarak, engellilerin eğitim ihtiyaçlarını sağlayarak, toplumsal yaşam becerilerini artırmak amacıyla hazırlanan bu modülde, engellilere toplumsal yaşam becerilerini kazandırmaya yönelik bilgileri öğreneceksiniz. Engellilere bakım hizmeti veren kurumlarda: Engellilere toplumsal yaşam becerisi kazandırma bilgi ve becerilerine sahip olacak, engellilerin toplumsal yaşama hazırlanmasına yardımcı olacaksınız.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

AMAÇ

Bu faaliyette, engelli eğitiminde sağlığa zarar veren maddelerden korunmaya rehberlik etmeyi öğrenebileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Çeşitli ortamlarda engellilerin zararlı madde kullanımını gözleyiniz.
- Engellinin sağlığına zarar veren maddeleri araştırınız.

1. ENGELLİ EĞİTİMİNDE SAĞLIĞA ZARAR VEREN MADDELERDEN KORUNMAYA REHBERLİK ETMEK

Alkol, sigara, uyuşturucu madde, kumar gibi zararlı alışkanlıkların tüm dünyada tehlikeli boyutlarda yaygınlaşmaya başlaması, ülkemizi de tehdit eden bir problemdir.

Hiç bir alkol bağımlısı, bir gün bağımlı olacağı düşüncesiyle alkole başlamamıştır.

İngiltere Londra Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırma, sigaranın insan ömrünü sandığından daha hızlı kısalttığını ortaya koydu. 1500 kişi üzerinde yapılan araştırmada elde edilen verilere göre, içilen her sigara, insan ömrünü 11 dakika kısaltıyor. Sigaranın erkeklerin baba olma şansını yüzde 50, kadınların ise hamile kalma şansını yüzde 39 oranında azalttığı da bu araştırmanın sonuçları arasında. Uzmanlar, sigarayı bırakmak için hiçbir zaman geç olmadığını belirtiyor. Sigara bırakıldığında 20 dakika içinde tansiyon ve kalp atışları normale dönüyor. Kalp krizi riski azalıyor. Üç gün sonra kolay nefes alma, 9 ay sonra ise ciğerler kendini yenileme başlıyor diyor.

BİR SİGARA 11 DAKİKAYA BEDEL

1.1. Engellinin Sağlığa Zarar Veren Maddelerden Korunmasının Önemi

Aşırı alkol ve ilaç, tehlikeli kimyasal maddeler ve uyuşturucu, tehlikeli araç kullanımı ve şiddet unsuru taşıyan sosyal davranışlar sağlığa zararlı davranışlardır.

Bu davranışlar hem bireye hem de toplum sağlığına zarar verir. Özellikle adölesan döneminde alkol, uyuşturucu ve sigara kullanmaya eğilim daha fazladır. Merkezî sinir sistemini uyararak, kişinin ruhsal durumunu etkileyen maddelere karşı duyulan isteğe **bağımlılığ** adı verilir. Hangi engellinin sadece deneyip bırakacağını, hangisinin bağımlılığ yapacağını önceden söylemek zordur. Bu nedenle en iyi korunma yolu, kullanmaya hiç başlanmamaktır. Eğer başlandıysa arkadaş grubunun etkisi araştırılıp gerekirse değiştirmek, ergenlik döneminin getirdiği çalkantıların olumsuz etkilerini azaltmak, enerjiyi doğru yöne kanalize etmek gerekir.

1.2. Engellinin Sağlığa Zarar Veren Maddeleri Kullanmasını Etkileyen Etmenler

Engellinin bağımlılığ hâle gelmesinin tek sebebi bağımlılığ yaratıcı maddeler değildir. Kuşkusuz çevrenin de bağımlılığın oluşmasında önemli bir rolü vardır. Kişilik gelişimi ve kimlik oluşumunda hem biyolojik yapının hem de aile çevresinin etkileri vardır.

İnsanın biyolojik yapısındaki (kendisinin hissettiği veya var olan) eksikliklerine, ailenin ve yakın çevresinin itici, olumsuz etkileri eklendiğinde kendi kendine yeten, kendine güvenen, sorumluluklarının bilincinde bir insan olamayabilir. İlgi, sevgi eksikliği, güvensizlik duygusu, bireyin sürekli endişe ve kaygı içinde; toplumdan, sorumluluklarından kaçan, kurallara karşı direnen bir insan olmasında etkili olur.

Yavaş yavaş kurduğu ben merkezli bir dünya, onu yaşadığı ortamdan daha çabuk koparıp kendi içine dönmeye yöneltebilir. Alkol ve uyuşturucu alınmasında etkili olan bazı özellikler;

- Yatkın kişilik yapısı,
- Soya çekimsel özellikleri,
- Benlik gelişiminde saplantı ve takıntılar,
- Çevreyle ve diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kuramama,
- Engellenmeye karşı dayanma eşişinin düşük olması sıralanabilir.
- Bazı uyuşturucuların yaratıcılık verdiği, öğrenmeyi kolaylaştırdığı hakkındaki yanlış inanışlar.
- Uyuşturucu maddelerin gelip geçici olarak keyif, ferahlık ve mutluluk vermesi.

- Gençlerin, çevrenin ve geleneklerin baskısını kırma, onlardan bağımsız olduğunu gösterme isteği.
- Uyuşturucuların gençler arasında sosyal ilişkiyi kurma aracı olarak kabul edilmesi, pısrırlıktan kurtulmak için bu tür maddeleri alma isteğinin olması.
- Uyuşturucuların bazı toplumlarda kolaylıkla elde edilmesi.

Çevre de alkol ve uyuşturucu gibi bağımlılık oluşturan maddeleri sunmada da etkili olmaktadır. Kendi içine dönen, uyumlu olamayan insan, teselliyi bunlarda arayabilir. Başlangıçta insana zevk veren, rahatlık sağlayan maddeler, alışıldıktan sonra insanın özgürlüğünü elinden alarak, onu bir tutsak hâline getirir. Sigara alışkanlığının daha farklı bir boyutu dikkat çeker. Sigaranın daha yaygın bir kullanım alanı vardır. Kişinin sağlığı açısından zararlı olmakla birlikte toplumdaki, işinden, sorumluluklarından insanı koparıp almaz. Yaygın kullanma sebebiyle çocuk, genç ve engelli için büyümenin, yetişkin olmanın göstergesi olarak görülebilir. Bu da engellinin erken yaşlarda sigaraya başlamasına sebep olur. Alıştıktan sonra bırakmanın çok daha güç olması, tiryakiliği devam ettirir. Sigaranın zararlı etkilerinden biri, hiç kimsenin "sigara içmiyorum" diyememesidir. Aynı havayı teneffüs eden yeni doğmuş bir bebek, sigara içmeyen insanlar zorunlu olarak içiyorlar demektir.

Resim 1: Görme engellinin kitap okuma çalışması

1.3. Sağlığa Zarar Veren Maddeler

İnsanın yaşantısı boyunca edindiği pek çok alışkanlıkları vardır. Bunların bir kısmı yaşantıyı kolaylaştırır. Öyle alışkanlıkları da vardır ki, insanın çevreye uyumunu, kendi sağlığını ve varlığını tehdit eder. Organizmanın bağımlı (sigara, alkol, uyuşturucu gibi) hâle gelmiş olması, bu alışkanlıklardan kurtulmasını engeller. Başlangıçta belki insanın dostu gibi görünen, zevk veren bağımlı madde; artık insanın bütün hayatını kontrol altına almış, özgürlüğüne son vermiş bir düşman durumundadır.

1.4. Engellinin Sağlığa Zarar Veren Maddelerden Korunmasında Dikkat Edilecek Noktalar

Sigara, alkol ve uyuşturucuların zararlı etkisini bireysel ve toplumsal açıdan değerlendirmek gerekir. Alkolün ilk andaki zararlı etkileri; saldırganlığa bağlı suçlar, trafik kazaları, uzun vadede iř veriminin dūřmesi, ruhsal bozukluklar, beslenme yetersizlikleri, aile düzeninin bozulması, genç kuşakların bağımlılığa eğimli hâle getirilmesi olarak sıralanabilir. Elbette bunların hepsi son derece önemli zararlardır. Ama en önemlisi alkolik insanın üreticiliğinin yok edilerek tüketicisi olması, yani toplumun işgücü kaybı ve o ailenin ferdî durumunda olan itilmiş, ilgiden, sevgiden yoksun diyebiliriz.

Alkol bağımlılığı daha uzun zamanda ortaya çıkmasına karşılık, uyuşturucular kısa bir süre içinde bağımlılık yaratabilir. Kullanılan alkol ve uyuşturucu, bağımlılık yaratmamışsa irade gücüyle kişilik ve kimlik oluşumundaki yetersizlikler telafi edilerek bırakılabilir. Bağımlılık yaratması hâlinde kendi isteği ile hastanede tedavi edilmelidir. Burada sadece alkol veya uyuşturucu madde bırakılarak yapılan tedavi yeterli olmaz. Kişilik ve benlik gelişimindeki yanlışlar düzeltilmeli, eski çevresinden uzaklaşmalı ki tekrar bağımlılık oluşmasın. Bu konularda grup terapilerinin önemli rol oynaması mümkündür.

UYGULAMA FAALİYETİ

Engellinin, sağlığa zarar veren madde kullanım durumunu araştırınız.

İŞLEM BASAMAKLARI	ÖNERİLER
➤ Engellilerin sağlığa zarar veren maddeleri kullanımını araştırınız.	➤ Araştırmanızı not edebileceğiniz; düzgün dosya kâğıtları ve kalem bulundurunuz.
➤ Çeşitli ortamlarda, engellilerin zararlı alışkanlık tercihlerini araştırınız.	➤ Araştırmalarınızda mümkünse fotoğraf makinesi ya da kameraya çekim yapınız.
➤ Engellilerin en çok tercih ettiği zararlı alışkanlıkları araştırınız.	➤ Engellilerin en çok tercih ettiği zararlı alışkanlıkları ve tercih etmelerindeki sebepleri mutlaka not ediniz.
➤ Engellinin zararlı alışkanlık edinme nedenlerini araştırınız.	➤ Engellinin zararlı alışkanlık edinme nedenlerini belirleyiniz.
➤ Engellilerdeki zararlı alışkanlık edinme nedenlerini ve tüm gözlemlerinizi sonucu elde ettiğiniz bilgileri, sınıf ortamında tartışmaya açınız.	➤ Gözlemlerinize göre engellilerin zararlı alışkanlıklara alışma nedenlerini, çeşitlerini doküman şeklinde hazırlayınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. OBJEKTİF TESTLER (ÖLÇME SORULARI)

Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başındaki kutucuğa () **D**, yanlış olanların başındaki kutucuğa () **Y**, harfi koyunuz.

- 1.() Alkol, sigara, uyuşturucu madde, kumar gibi zararlı alışkanlıkların tüm dünyada tehlikeli boyutlarda yaygınlaşmaya başlaması, ülkemizi de tehdit eden bir problemdir.
- 2.() Merkezi sinir sistemini uyararak, kişinin ruhsal durumunu etkileyen maddelere karşı duyulan isteğe **bağımlılık** adı verilir.
- 3.() Özellikle yaşlılık döneminde alkol, uyuşturucu ve sigara kullanmaya eğilim daha fazladır.
- 4.() Başlangıçta insana zevk veren, rahatlık sağlayan maddeler, alışıldıktan sonra insanın özgürlüğünü elinden alarak, onu bir tutsak hâline getirir.
- 5.() Sağlığa zararlı davranışlar, hem bireye hem de toplum sağlığına zarar verir.
- 6.() Alkol bırakma tedavisinde, çevre değişikliği yeterlidir.
- 7.() Organizmanın bağımlı (sigara, alkol, uyuşturucu gibi maddelere) hâle gelmiş olması, bu alışkanlıklardan kurtulmasını engeller.
- 8.() Sigara en yaygın kullanımı olan, sağlığa zararlı alışkanlıktır.
- 9.() Uyuşturucular kısa bir süre içinde bağımlılık yaratırlar.
- 10.() Bağımlı bir organizmanın, zararlı alışkanlıklardan kurtulması zordur. Önemli olan bağımlı olmadan zararlı alışkanlıkları edinmemektir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Sorulara verdiğiniz cevaplar ile cevap anahtarını (değerlendirme ölçütleri) karşılaştırınız. Cevaplarınız doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz. Yanlış cevap verdiyseniz öğrenme faaliyetinin ilgili bölümüne dönerek, konuyu tekrar ediniz. Tüm sorulara doğru cevap verdiyseniz diğer faaliyete geçiniz.

B. UYGULAMALI TEST

Aşağıda hazırlanan değerlendirme ölçeğine göre, kendinizi değerlendiriniz. Gerçekleşme düzeyine göre “Evet / Hayır” seçeneklerinden uygun olan kutucuğu işaretleyiniz. Uygulama faaliyetinde yapmış olduğunuz çalışmaları, kendiniz ya da arkadaşınızla değişerek değerlendiriniz.

KONTROL LİSTESİ		
DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ	Evet 	Hayır
➤ Engellilerin sağlığa zarar veren maddeleri kullanımını araştırabildiniz mi?		
➤ Çeşitli ortamlarda engellilerin zararlı alışkanlık tercihlerini araştırabildiniz mi?		
➤ Engellilerin en çok tercih ettiği zararlı alışkanlıkları araştırabildiniz mi?		
➤ Engellinin zararlı alışkanlık edinme sebeplerini araştırabildiniz mi?		
➤ Engellilerdeki zararlı alışkanlık edinme nedenlerini ve tüm gözlemlerinizi sonucu elde ettiğiniz bilgileri, sınıf ortamında tartışmaya açabildiniz mi?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonucunda Hayır cevabı vererek eksik olduğunuzu tespit ettiğiniz konuları tekrar ederek eksiklerinizi tamamlayınız. Kavramakta güçlük çektiğiniz konuları da öğretmeninize danışınız.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Bu faaliyette, engelli eğitiminde toplumsal mekân kullanımına rehberlik etme bilgi ve becerisine sahip olacaksınız.

ARAŞTIRMA

- Engellilerin toplumsal mekânları, yeterli düzeyde kullanmalarının önemini inceleyiniz.
- Engellilerin toplumsal mekân kullanımlarını etkileyen etkenleri inceleyiniz.
- Engellilerin toplumsal mekânları yeterli düzeyde kullanma yöntemlerini gözleyiniz.

2. ENGELLİ EĞİTİMİNDE TOPLUMSAL MEKÂN KULLANIMINA REHBERLİK ETMEK

2.1. Engelli Eğitiminde Toplumsal Mekânı Yeterli Kullanmanın Önemi

İnsan hayatında toplumsal yaşama katılım ve uyumun önemli bir yeri vardır. Sosyal yönden tam bir iyilik hâli, sağlığın şartlarından biridir. Yani sosyal uyum; sağlıklı olmanın bir göstergesidir. Bireylere toplumsal kaynakları kullanma ile ilgili özel becerilerin kazandırılmasının yanı sıra, uygun toplumsal davranışların da kazandırılması gereklidir. Sosyal hayata katılım için toplumsal mekânların gerekli ve yeterli düzeyde kullanılabilir olması gerekir.

Yetersizliği olan bireylerin toplumsal kaynakları kullanma becerilerini kazandırarak, onların da topluma kazandırılması son derece önem taşımaktadır. Bireylere toplumsal kaynakları kullanma ile ilgili özel becerileri kazandırmanın yanı sıra, uygun toplumsal davranışların da kazandırılarak, engelli olmayan yaşlılarıyla etkileşimde bulunmalarına fırsat yaratılmasına da önem verilmesi gerekmektedir. Günlük yaşam becerileri, kişinin içinde yaşadığı toplumsal yerleşim alanında başarılı olması için gereklidir.

Resim 2: Engelli, parkları kullanabilmelidir

Toplumsal Kaynakları Kullanma Becerileri

Seyahat Etme

Yakın Çevre: Sokakta Yürüme, Karşıdan Karşıya Geçme.

Şehir İçi: Otobüse Binme, Kart Kullanma, Uygun Para Seçme, Otobüs İsmi Okuma.

Şehirlerarası: Otobüs Bileti Satın Alma, Otobüs Seyahati.

Alışveriş Yapma

Bakkal: İsteddiği sebze veya meyveyi ve miktarını söyleme, para ödeme.

Market: Alışveriş arabasını alma, alacağı ürünün bulunduğu reyonu bulma, listedeki ürünü alıp arabaya koyma, kasada sıraya girme, sırası gelince arabadaki malları kasa bandına koyma, para ödeme, para üstünü ve kasa fişini alma, aldıklarını poşete koyma.

Lokantada Yemek Yeme

Boş masaya oturma, menüyü okuma ya da hangi yemeklerin olduğunu sorma, garsona istediği yemeği söyleme, uygun şekilde yemeği yeme, yemeği bitince hesabı isteme, para ödeme.

Muayene Olma

Doktorun sekreterine adını söyleme, doktora rahatsızlığını ifade etme, giysilerini çıkarma, doktorun sorularına yanıt verme ve muayeneden sonra giysilerini giyme.

Resim 3: Engelliler birbirine destek olur

Kişinin yaşamını sürdürebilmesi için iletişim becerilerinin kazandırılması da bir diğer önemli konudur. Kişi bireylerle tek tek ya da grup içinde yer alarak, toplumla iletişimini sağlar. Kişinin başkalarıyla (tanıdığı/tanımadığı) iletişim kurma düzeyi, tanışma kurallarına göre hareket edip etmediği, grup aktivitelerine katılma düzeyi, grupta hangi yaş grubuyla daha iyi iletişim kurduğu gözlenmelidir. Bunlar dikkate alınarak; kendi yaşlılarıyla arkadaşlık kurma, yeni insanlarla tanışma becerisinin; paylaşma, yardımlaşma duygusunun, oyun oynama, beraber hoş vakit geçirme becerisinin geliştirilmesi gerekir. Anne, baba, kardeş, arkadaş gibi kavramların öğretilmesi ile kişilerle duygu paylaşımının geliştirilmesi gerekmektedir. Konuşma, anlama, ifade etme gibi becerilerde yetersizlikler varsa bu becerilerin özel eğitimlerle kazandırılması gerekir. Bu becerilerin olmaması durumunda toplumla iletişim kurmada zorluklar yaşanabilir.

2.2. Engellinin Toplumsal Mekânı Kullanmasını Etkileyen Faktörler

- Engellilere uygun olmayan fiziksel çevreler.
- Fiziksel engellere sebep olan çevre düzenlemeleri.
- Fiziksel engeller ve sınırlamalar kaldırıldığında ise tüm insanlar için daha rahat bir yer, daha rahat bir mekân sağlanmış olacaktır.
- Bütünleştirici tasarım önemlidir. Örneğin bir parkta, rampa ve merdivenlerin bütünleştirilerek, tüm insanların aynı güzergâhı kullanabilmesi, engellilerin binaya erişmesinde ise ayrı kapı ya da giriş yerine, herkesin kullandığı kapıya, ana girişe erişmesi anlamına gelmektedir.
- Fizikî düzenlemelerin; konut alanları, kent merkezi, çalışma alanları, resmi kurumlar, eğitim, sağlık, kültür, yeşil alanlar gibi sosyal donatı alanları gibi kullanımları ve türlerini, hem özel hem de yarı özel ve kamusal mekânları kapsar biçimde kent bütününde ele alınması gerekir.
- Engellilere kentte bağımsız ve istenen düzeyde bir yaşam sağlanabilmesi; ilgili tüm birey, kurum ve kuruluşların konuya sahip çıkması ile mümkündür.
- Belediyeler imar mevzuatı çerçevesinde, kendilerine verilen görev ve yetkileri kullanırken, yönetmelikler ve engelliler konusunda getirilmiş olan düzenlemelere uymalı ve bunları uygulamalıdır.
- Engelli için konut, diğer yapılardan farklı bir öneme sahiptir. Konut üretiminde engellilere tam erişilebilir ayrı konut yapımı yanında, tüm konutlarda belli standartlara uyularak yapılan "uyarlanabilir konut" üretimi temel yaklaşım olmalıdır.
- Kent içi ulaşımda engellilerin tüm toplu taşıma araçlarından, alt yapısı ve sistemlerinden bağımsız olarak yararlanmasını sağlayıcı önlemler alınmalıdır. Aynı durum, kentler arası ulaşım için de geçerlidir.
- İletişim hizmetleri, tüm engelliler için erişilebilir olmalıdır.
- Toplumun hak ettiği kent "sağlıklı kent" olarak tanımlanan kenttir. Bu yeni yüzyılda ayrımsız, tüm bireylerin, her türlü hizmetten eşit olarak yararlanabildiği, sağlıklı kentlerin oluşturulması amaçlanmalıdır.

2.3. Engelli Eğitiminde Toplumsal Mekânlar

Engellilerin Eğitiminde Kullanılan Toplumsal Mekânlar:

- Engelli Eğitim Merkezleri
- Kaynaştırma Eğitimi Verilen Okullar
- Toplu Taşıma Araçları
- Sosyal Aktivite İzleme Salonları
- Sağlık Merkezleri
- Alışveriş Merkezleri
- Tatil Yerleri
- Spor Salonları
- Seyahat Araçları
- Marketler
- Restorant, Lokanta vb.

2.4. Engellilerin Toplumsal Mekânları Yeterli Kullanma Yöntemleri

Engellilere toplumsal kaynakları kullanma becerilerini kazandırarak, onların da topluma kazandırılması son derece önem taşımaktadır. Engellilere toplumsal kaynakları kullanma ile ilgili özel becerileri kazandırmanın yanı sıra, uygun toplumsal davranışların da kazandırılarak engelli olmayan akranlarıyla etkileşimde bulunmalarına fırsat tanınması, önem verilmesi gereken bir konudur.

Resim 4: Engelli araba merdiveni

Yetersizliği olan bireylere, bir yerden başka bir yere nasıl gidileceği öğretilerek bağımsızlıklarını artırmak mümkündür. Engellilere otobüs, taksi ve tren gibi çeşitli ulaşım araçlarından nasıl yararlanacakları davranışı kazandırılmalıdır. Her ulaşım aracının kendine özgü kullanım biçimi vardır. Ancak bunun yanı sıra, hareket tarifesini kullanmak, uygun ödeme yapmak, uygun yolcu davranışı göstermek gibi ortak olan bazı beceriler de gerekmektedir. Her engelli için gidilmesi gereken yerlerin ve oralara giden otobüslerin numaralarının bulunduğu bir liste oluşturulabilir.

Alışveriş yapma becerileri de bağımsızlığı artıran önemli becerilerdir. Belli bir yerden alışveriş yapma becerisi kazandırdıktan sonra, genel olarak alışveriş yapma becerisiyle ilgili olan, alınacakları saptama, alınacakları sınıflama, hangi maddelerin nereden alınacağına karar verme becerisinin kazandırılmasına da gereksinim vardır.

Alışveriş yapma becerileri kazandırılırken alışveriş yapılacak yerin önceden incelenmesi, hangi bölümlerde hangi maddelerin bulunduğu saptanmasının öğrenilmesi alış-verişi kolaylaştırabilir. Ayrıca bireyin yetersizliğine bağlı olarak, alışveriş listesinin Latin alfabesiyle, kabartma yazıyla ya da resimli olarak hazırlanması gerekir. Alışveriş sırasında cüzdan kullanımı da öğretilmelidir. Para kavramı da geliştirilmeli; paraların değerleri ve paranın ne zaman ödenmesi gerektiği gibi hususlar kavratılmalıdır. Aynı zamanda sorumluluk duygusunun da gelişmesi sağlanmalıdır.

Engelli eğitiminde toplumsal mekân kullanımına rehberlik etme, belirlenmesi gereken, dikkat edilecek noktalardandır.

UYGULAMA FAALİYETİ

İŞLEM BASAMAKLARI	ÖNERİLER
<ul style="list-style-type: none">➤ Engellilerin toplumsal mekânları yeterli düzeyde kullanmalarının önemini, basılı kaynaklar ve internetten araştırınız.	<ul style="list-style-type: none">➤ Bu alanda farklı ülkelere ait basılı kaynaklara ulaşmak için üniversitelerin kütüphanelerinden yararlanabilirsiniz. Kitabevlerinin engelli eğitimi vb. ile ilgili kitap raflarından, basılı kaynaklara ulaşabilirsiniz. Elde ettiğiniz kaynakların kaynakça kısımlarından, farklı basılı kaynakların adlarına ulaşabilirsiniz.➤ Modül sonunda, verilen basılı kaynaklardan ve internet adreslerinden yararlanabilirsiniz.
<ul style="list-style-type: none">➤ Engellilerin toplumsal mekân kullanımlarını etkileyen faktörleri, basılı kaynaklar ve internetten inceleyiniz.	<ul style="list-style-type: none">➤ Basılı kaynak ve internet araştırmanızı tamamladıktan sonra, engellilerin toplumsal mekân kullanımlarını etkileyen faktörler konusunda uzmanlığı olan kişilerden yardım alınız. Görüşmeden önce soracağınız soruları hazırlayınız. Görüşme sırasında not tutunuz. Görüşmeden sonra tuttuğunuz notları düzenleyip doküman hazırlayınız.
<ul style="list-style-type: none">➤ Engellilerin toplumsal mekânları yeterli düzeyde kullanma becerileri konusunda, uzmanlığı olan kişilerle görüşme yapınız.	<ul style="list-style-type: none">➤ Engellilerin toplumsal mekânları yeterli düzeyde kullanma becerileri konusunda, uzmanlığı olan kişilerle görüşmeden önce soracağınız soruları hazırlayınız. Görüşme sırasında not tutunuz. Görüşmeden sonra tuttuğunuz notları düzenleyip doküman hazırlayınız.
<ul style="list-style-type: none">➤ Engellilerin toplumsal mekânları, yeterli düzeyde kullanma yöntemlerini gözleyiniz.	<ul style="list-style-type: none">➤ Engellileri çeşitli toplumsal ortamlarda gözleyiniz. Gözlemlerinizi sonucunda engellilerin toplumsal ortamı kullanma düzeylerinin raporunu hazırlayınız.
<ul style="list-style-type: none">➤ Engellilerin toplumsal mekân kullanım düzeylerini, sebeplerini ve karşılaştıkları problemleri içeren doküman hazırlayınız.	<ul style="list-style-type: none">➤ Elde ettiğiniz bilgileri raporlaştırınız. Hazırladığınız raporu, sınıfta sununuz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. OBJEKTİF TESTLER (ÖLÇME SORULARI)

Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların **D** (), yanlış olanların **Y** () parantez içi boşluklarını, çarpı (**X**) ile işaretleyiniz.

1. () Sağlıklı olmanın bir göstergesi sosyal uyumdur.
2. () Fiziki düzenlemelerin; konut alanları, kent merkezi, çalışma alanları, resmi kurumlar, eğitim, sağlık, kültür, yeşil alanlar ve sosyal donatı alanları gibi mekânların, engellilerin kullanabileceği biçimde düzenlenmemesi, engellilerin buraları kullanımını engeller.
3. () Fiziksel engellere sebep olan çevre düzenlemeleri, engellileri etkilemez.
4. () Konuşma, anlama, ifade etme gibi becerilerde yetersizlikler varsa toplumla iletişim kurmada zorluklar yaşanabilir.
5. () Toplumun hak ettiği kent "sağlıklı kent" olarak tanımlanan kenttir.
6. () Konuşma, anlama, ifade etme gibi becerilerde yetersizlikler, özel eğitimlerle kazandırılmaz.
7. () Alışveriş yapma becerileri de bağımsızlığı artıran becerilerdir.
8. () Kişinin yaşamını sürdürebilmesi için iletişim becerilerinin kazandırılması önemlidir.
9. () Engellilere kentte bağımsız ve istenen düzeyde bir yaşam sağlanabilmesi; tüm birey, kurum ve kuruluşların konuya sahip çıkması ile mümkündür.
10. () Engellilere otobüs, taksi ve tren gibi çeşitli ulaşım araçlarından nasıl yararlanacakları davranışları öğretilmelidir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Doğru cevap sayınızı belirleyerek kendinizi değerlendiriniz. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt yaşadığınız sorularla ilgili konuları, faaliyete geri dönerek tekrar inceleyiniz.

Tüm sorulara doğru cevap verdiyseniz diğer faaliyete geçiniz.

B. UYGULAMALI TEST

Aşağıda hazırlanan değerlendirme ölçeğine göre, kendinizi değerlendiriniz. Gerçekleşme düzeyine göre “Evet / Hayır” seçeneklerinden uygun olan kutucuğu işaretleyiniz. Uygulama faaliyetinde yapmış olduğunuz çalışmaları, kendi kendinizle ya da arkadaşınızla değişerek değerlendiriniz.

KONTROL LİSTESİ		
DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ	Evet 	Hayır
➤ Engellilerin toplumsal mekânları yeterli düzeyde kullanmalarının önemini, basılı kaynaklar ve internetten araştırabildiniz mi?		
➤ Engellilerin toplumsal mekân kullanımlarını etkileyen etkenleri, basılı kaynaklar ve internetten inceleyebildiniz mi?		
➤ Engellilerin toplumsal mekânları yeterli düzeyde kullanma becerileri konusunda, uzmanlığı olan kişilerle görüşme yapabildiniz mi?		
➤ Engellilerin toplumsal mekânları yeterli düzeyde kullanma yöntemlerini gözleyebildiniz mi?		
➤ Engellilerin toplumsal mekân kullanım düzeylerini, sebeplerini ve karşılaştıkları problemleri içeren dokümanı, sunu yapmak için hazırlayabildiniz mi?		

Değerlendirme sonucunda, “Hayır” cevabı vererek eksik olduğunuzu tespit ettiğiniz konuları tekrar ederek, eksiklerinizi tamamlayınız. Kavramakta güçlük çektiğiniz konuları öğretmeninize danışınız.

ÖĞRENME FAALİYETİ-3

AMAÇ

Engelli eğitiminde boş zaman aktivitelerine rehberlik etmenin önemini doğru olarak kavrayabilecek ve engellilere boş zaman aktiviteleri hazırlama bilgi ve becerisine sahip olacaksınız.

ARAŞTIRMA

- Engellinin boş zamanı iyi kullanmasının önemini araştırınız.
- Engellinin boş zamanı iyi kullanmasını etkileyen etmenleri inceleyiniz.
- Boş zaman aktivitelerini, engelli eğitim merkezlerinde gözleyiniz.
- Boş zaman aktiviteleri hazırlayınız.

3. ENGELLİ EĞİTİMİNDE BOŞ ZAMAN AKTİVİTELERİNE REHBERLİK ETMEK

3.1. Zamanı İyi Kullanmanın Önemi

Kişilerin engel düzeylerine, motor becerilerine göre planlanacak boş zaman aktiviteleri, kişileri değerli kılacak, yaratıcılık becerilerini geliştirecek, sosyal yaşamlarını şekillendirecek faaliyetlerdir. El sanatları, müzik, resim, spor etkinlikleri; seramik, ahşap boyama, bilgisayar kullanma, folklor, şiir okuma-yazma, hikâye yazma, kitap okuma bu faaliyetler arasında yer alabilir.

3.2. Zamanı İyi Kullanmayı Etkileyen Etmenler

- İşlevlerin korunması ve kronik hastalıkların geciktirilmesini sağlar.
- Hayat süresinin uzatılmasına katkıda bulunabilir.
- Faaliyet alanının genişletilmesini sağlar.
- Sosyal ortamlara katılma imkânı sunar.
- Yeni arkadaşlar edinmeyi sağlar.
- Boş zaman aktivitesinin ihtiyaca cevap verir.
- Yeni şeylere açık olmalarını sağlar.
- Topluma ve aileye destek verir.
- Boş zaman faaliyetlerine ihtiyacı olduğunu hissettirir.
- Zamanı iyi kullanırsa kendini daha iyi hissedeceğine inanır.
- Zamanı iyi kullandığında, dinç kalacağına sıkılmayacağına inanır.
- El gelişimini ve bilişsel gelişimini süregelen hâle getirir
- Sanatsal faaliyetler olumlu iletişim kurmayı sağlar

3.3. Boş Zaman Aktivitelerini Belirleme

Resim 6: Boş Zaman Aktiviteleri

- Boş zaman aktivitelerini reçete gibi uygulayamayız. Bu faaliyetleri uygularken uygulayıcının mutlu olduğunu görmeliyiz. Eğer kişi haz almıyorsa verimliliği düşer.
- Engellinin ailesi bu tedavileri ve ek faaliyetleri sabırla karşılamalı ve desteğini vermelidir.
- Eğer destek verip bu faaliyetleri memnuniyetle karşılırsa bu aktivite amacına ulaşır.
- Boş zaman aktivitelerinde ortaya çıkacak ürünler veya etkinlikler üzerinde engelliyle konuşun. Bu konuşma onu olumlu yönde etkileyerek aktivitelere devam etmesini sağlayacaktır.
- Boş zaman aktivitelerinin ekstra yük ve maliyete neden olmaması gerekir.
- Engellilere boş zaman aktivitelerinin uygulanması zorlama şeklinde olmaması gerekir. Bu tarz yaklaşım amacına ulaşmasını engeller.
- Engellilerde bağışıklık sistemi hassas olduğu için hastalandıklarında faaliyetlerden uzak durma veya bırakma eğilimindedirler. Ufak bir rahatsızlık onların bazı aktiviteleri bırakmasına neden olduğu için süreklilik ve devamlı gelişim söz konusu olamamaktadır.
- Engelli bireyler çoğu zaman küçük bir olumsuzluğu büyütebilir ve boş zaman aktivitelerini yarım bırakabilirler.

3.4. Boş Zaman Aktiviteleri

Boş Zaman Aktiviteleri, Aşağıdaki Özellikleri Taşımalıdır:

- Düzenli
- Devamlı
- İlginç
- Sağlıklı
- Geliştirici
- Eğlendirici, eğitici
- Kolay kabul edilebilir
- Yan etkileri olmayan tipte olmalıdır.

Boş Zaman Aktiviteleri olarak;

- Sanatsal bazı faaliyetler önerilebilir (Tahta-ahşap işçiliği, süsleme, seramik, takı,vb.)
- Müzik dinletimi ve söylenmesi belleğin gelişimine katkı sağlayacaktır. Halk müziği, sanat müziği, klasik müzik gibi alanlarda kaset, cd ve programlar dinletirilerek keyifli zaman geçirilmesi sağlanabilir.
- Kitap okuma, yazma.
- Şiir dinletileriyle kasetleri, konuşma becerilerini geliştirir.
- Müzik koroları kurulabilir.
- Konular açılarak, münazara ve tartışma egzersizi yapılabilir.
- Satranç gibi zihinsel aktivite oyunları düzenlenebilir.
- Çeşitli konular üzerinde konuşularak, özgüven duygusunun kazanılması sağlanabilir.
- Sportif idmanlarda sağlığın korunması, fiziksel aktivitenin devamı için önemlidir.
- Yeni durumlarla karşı karşıya bırakılarak veya bazı sorular sorularak, öğrenme egzersizleri yapılmalıdır. Örnek: Süper markete gitmek, banka işlemleri piknikler, gezi, düğün, konser, gösteri gibi yeni durumlarla karşılaşmaları sağlanır. Böylece yeni ve farklı şeyler öğrenmeleri sağlanabilir.
- Boş zaman aktivitelerinde bilgisayar kullanımı öğretilir.

Resim 7: Sanat aktiviteleriyle geçim de sağlanabilir.

UYGULAMA FAALİYETİ

Engelli eğitiminde boş zaman aktivitelerine rehberlik etmenin önemini ve engellilere boş zaman aktiviteleri hazırlamada dikkat edilecek noktaları belirleyiniz.

İŞLEM BASAMAKLARI	ÖNERİLER
<p>➤ Engellinin boş zamanı iyi kullanmasının önemini, basılı kaynaklardan araştırınız.</p>	<p>➤ Bu alanda farklı ülkelere ait basılı kaynaklara ulaşmak için üniversitelerin kütüphanelerinden yararlanabilirsiniz. Kitabevlerinin engellilerle ilgili kitap raflarından, basılı kaynaklara ulaşabilirsiniz. Elde ettiğiniz kaynakların kaynakça kısımlarından, farklı basılı kaynakların adlarına ulaşabilirsiniz.</p> <p>➤ Modül sonunda verilen basılı kaynaklardan yararlanabilirsiniz.</p>
<p>➤ Engellinin boş zamanı, iyi kullanmasının önemini internet üzerinden araştırınız.</p>	<p>➤ İnternet size çok yönlü bir araştırma olanağı sağlayacaktır. Hem ihtiyacınız olan bazı bilgilere kolay ulaşmanızı sağlayacak, hem de ihtiyacınız olan kaynaklar hakkında bilgi sahibi olmanızı sağlayacaktır. Ayrıca kaynaklara nasıl ulaşabileceğiniz konusunda size yol gösterecektir.</p> <p>➤ Araştırmalarınızda internetteki arama motorlarını kullanarak, istediğiniz bilgi başlıklarını yazıp size gereken bilgilere ulaşabilirsiniz</p> <p>➤ Modül sonunda önerilen internet sitelerinden yararlanabilirsiniz.</p>
<p>➤ Engellilerde boş zamanı iyi kullanmayı etkileyen etmenler konusunu, engelli ve özel eğitim uzmanları ile görüşme yaparak inceleyiniz.</p>	<p>➤ Basılı kaynak ve internet araştırmanızı tamamladıktan sonra Engellilerde boş zamanı iyi kullanmayı etkileyen etmenleri, engelli eğitiminde uzmanlığı olan kişilerden sorunuz. Görüşmeden önce soracağınız soruları hazırlayınız. Görüşme sırasında not tutunuz. Görüşmeden sonra tuttuğunuz notları düzenleyip doküman hazırlayınız.</p>
<p>➤ Boş zaman aktivitelerini, eğitim merkezlerinde gözleyerek araştırınız.</p>	<p>➤ Engelli eğitimi veren merkezler konusunda uzman kişiler, boş zaman aktiviteleri ve çeşitleri konusunda daha çok yardımcı olacaktır.</p> <p>➤ Gözlemlerinizi sırasında not tutunuz. Gözlemlerinizi den sonra tuttuğunuz notları düzenleyip doküman hazırlayınız.</p>

<p>➤ Engelliler için hazırlayabileceğiniz boş zaman aktivitelerini belirleyiniz.</p>	<p>➤ Engelli eğitimi veren merkezlerde yaptığınız gözlem ve araştırmalarınızı da katarak, engelliler için düzenlenebilecek boş zaman aktivitelerinin neler olabileceğini raporlaştırıp, sınıfa sunu yapınız.</p>
--	--

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. OBJEKTİF TESTLER (ÖLÇME SORULARI)

Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların **D** (), yanlış olanların **Y** () kutusunu çarpı (**X**) ile işaretleyiniz.

1. () El sanatları, müzik, resim, spor etkinlikleri boş zaman aktiviteleridir.
2. () Boş zaman aktiviteleri sosyal ortamlara katılma imkânı sunar.
3. () Engelli bireyler çoğu zaman küçük bir olumsuzluğu büyütebilir. Bu nedenle boş zaman aktivitelerini yarım bırakmaları doğru değildir.
4. () Boş zaman aktiviteleri kişilerin engel düzeylerine, motor becerilerine göre planlanamaz.
5. () Engellilere uygulanan boş zaman aktivitelerinin, amacına ulaşması için zorlama şeklinde olmaması gerekir.
6. () Boş zaman aktivitelerinde ortaya çıkacak ürünler veya etkinlikler üzerinde engelliyle konuşulup duygu ve düşünceleri paylaşılmalıdır.
7. () Engellinin ailesi boş zaman aktivitelerini sabırla karşılamalı ve ona desteğini vermelidir.
8. () Boş zaman etkinlikleri, engellinin yeni arkadaşlar edinmesini sağlar.
9. () Boş zaman aktiviteleri, kendini daha iyi hissetmesini engeller.
10. () Engelliye yeni durumlarla karşı karşıya bırakarak veya ona bazı sorular sorularak öğrenme egzersizleri yapılamaz.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Doğru cevap sayınızı belirleyerek kendinizi değerlendiriniz. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt yaşadığınız sorularla ilgili konuları, faaliyete geri dönerek tekrar inceleyiniz.

Tüm sorulara doğru cevap verdiyseniz diğer faaliyete geçiniz.

B. UYGULAMALI TEST

Aşağıda hazırlanan değerlendirme ölçütlerine göre, kendinizi değerlendiriniz. Gerçekleşme düzeyine göre “Evet/Hayır” seçeneklerinden uygun olan kutucuğu işaretleyiniz. Uygulama faaliyetinde yapmış olduğunuz çalışmaları, kendiniz ya da arkadaşınızla değişerek değerlendiriniz.

KONTROL LİSTESİ		
DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ	Evet 😊	Hayır 😞
➤ Engellinin boş zamanı iyi kullanmasının önemini, basılı kaynaklardan araştırabildiniz mi?		
➤ Engellinin boş zamanı iyi kullanmasının önemini, internet üzerinden araştırabildiniz mi?		
➤ Engellilerde boş zamanı iyi kullanmayı etkileyen etmenler konusunu, engelli ve özel eğitim uzmanları ile görüşme yaparak inceleyebildiniz mi?		
➤ Boş zaman aktivitelerini, eğitim merkezlerinde gözleyerek araştırabildiniz mi?		
➤ Engelliler için hazırlayabileceğiniz boş zaman aktivitelerini belirleyebildiniz mi?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonucunda Hayır cevabı vererek, eksik olduğunuzu tespit ettiğiniz konuları tekrar etmek suretiyle eksiklerinizi tamamlayınız. Kavramakta güçlük çektiğiniz konularda öğretmeninize danışınız.

ÖĞRENME FAALİYETİ-4

AMAÇ

Engellilerin ev içi becerilerini geliştirmeye rehberlik etmek için gerekli bilgi ve beceriye sahip olacaksınız.

ARAŞTIRMA

- Engellilerde ev içi becerileri geliştirmenin önemini kaynaklardan araştırınız.
- Engellilerin ev içi becerilere katılmalarını etkileyen etkenleri, ortamında/kaynaklardan araştırınız.
- Engellilerin katılabileceği ev içi becerilerini ev ortamında/kaynaklardan araştırınız ve gözleyiniz.

4. EV İÇİ BECERİLERİ GELİŞTİRMEYE REHBERLİK ETMEK

4.1. Ev İçi Becerilerini Geliştirmenin Önemi

Günlük yaşam becerileri ev içinde ve ev dışında bağımsız olarak yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan becerileri içermektedir. Bunlar öz bakım becerilerinin yanı sıra bu becerileri destekleyen, tüketici becerileri, ev içi becerileri, toplumsal bilgi alanlarıdır. Günlük yaşam becerileri, kişinin içinde yaşadığı toplumsal yerleşim alanında başarılı olması için gereklidir. Yemek hazırlama, yiyecekleri dolaba yerleştirme, yemek masası hazırlama, temizlik yapma, çamaşır yıkama, ütü yapma, giysileri tamir etme, telefon etme, misafir ağırlama, yatak yapma, bulaşık yıkama, araç-gereçleri doğru olarak kullanabilme; öğrenilmesi gereken ev içi becerilerindendir.

4.2. Ev İçi Becerilerine Katılmayı Etkileyen Etmenler

Engelin sebebi, düzeyi ne olursa; olsun kişilerin toplumsal yaşama dâhil edilmeleri en temel amaçtır. Yetersizliği olan bireylerin toplumda başarılı olabilmeleri günlük yaşam, mesleki ve sosyal becerilere sahip olmaları ve topluma sıkıntı veren sığınma davranışlarının olmaması gerekir.

Öz bakım becerileri, günlük yaşam becerileri arasında yer alır. Engelin düzeyine ve şekline bağlı olarak değişik teknik ve zaman dilimlerinde bu becerileri kazandırmak olasıdır. Önemli olan bireyin hangi beceriyi ne kadar düzeyde gerçekleştirebildiğini belirledikten sonra, sık tekrarlarla becerileri alışkanlık haline getirmektir. Bedensel özür nedeniyle

gerçekleştirilmesi güçleşen davranışları belirlemek, kolaylaştırıcı yöntemler geliştirmek, çevresel düzenlemeler yapmak gerekir. Becerilerin kazanılması için bireyi sürekli uygulamaya teşvik etmek, yapabileceği düzeye ikna etmek, destekleyici araç-gereçlerle aşamaları kolaylaştırmak, beceri kazanma düzeyini ve zamanını etkileyecektir.

Engellilerin eğitiminde temel amaç, çevreye uyum becerilerinin kazandırılmasıdır. Bu da ilk olarak öz-bakım becerilerini ve ev içi becerileri gerektirmektedir.

Eğitimlerinin temel amacı, bağımsız yaşama becerilerini, kapasiteleri ölçüsünde geliştirmektir. Yaşam işlevlerini geliştirerek onları daha bağımsız kılmaktır. Bağımsız yaşam becerileri genel olarak, bireyin başkalarına bağımlı olmadan, yaşamını sürdürmesi için gerekli olan becerileri içerir. Bu bireylere toplum içinde kendi kendilerine yeterli olmalarını sağlayacak davranış ve becerileri kazandırmak gerekmektedir. Bu davranış ve beceriler; başarı için gerekli temel beceriler, uyum için gerekli beceriler, günlük yaşam becerileri, mesleğe hazırlık ve mesleki beceriler olarak sıralanan bağımsız yaşam beceri alanlarından oluşmaktadır.

Günlük yaşam becerileri;

- Öz bakım becerileri,
- Tüketici becerileri,
- Ev içi becerileri,
- Sağlık bakımı ve toplumsal bilgi alt beceri alanlarından meydana gelmektedir.

Günlük yaşam becerileri: Ev içinde ve dışında bağımsız olarak yaşamı sürdürebilmek ve kişisel bakım ve görünüşü koruyabilmek için gerekli olan bütün becerileri içermektedir. Günlük yaşam becerileri, kişinin içinde yaşadığı toplumsal yerleşim alanında başarılı olması için gereklidir. Bu becerilerin büyük çoğunluğu, kişinin kendini geçindirebilecek bir iş bulması için de gerekli becerilerdir. Ayrıca, günlük yaşam becerileri, okuma, matematik ve diğer disiplin alanlarında gerekli becerilerin kazandırılmasına yönelik olarak çeşitli etkinlik fırsatları sağlayabilmektedir.

Günlük yaşamı devam ettirebilmek için gerekli olan becerilerin öğretiminde, çocuğun gelişim özellikleri ve bireysel yeterlilikleri ile öğretilecek becerinin özelliğine uygun bir öğretim yöntemi seçilmesine dikkat edilmelidir.

Normal çocuğun yaşamında erken yaşta başlayan öz bakım becerilerinin gelişimi, anne babalardan bağımsızlığın başlangıcını gösterir. Yetersizliği olan çocuklar için bu bağımsızlık, çevresel beklentiler kadar zihinsel, fiziksel ve davranışsal yetersizliklerin bu temel uyum becerilerini yavaşlatma, sınırlama ya da süresiz olarak ertelemesine rağmen eşit önemdedir.

Resim 9: Engelli arabaları yaşamı

kolaylaştırır

4.3. Ev İçi Becerilerini Belirleme

Genel olarak, zihinsel engelli bireylerin kendiliklerinden çevreden bilgi edinebilme ve bilgiyi genelleyebilme süreçlerinde güçlükler vardır. Becerileri kazanmalarında daha fazla yönlendirilmeye, desteklenmeye, sürekli ve sistemli bir eğitime ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle beceri kazandırma süreci; uzun süreli eğitim, sık tekrar, sözel ip uçları, model olma ve fiziksel yardımda bulunma gibi öğretim süreçlerinin kullanılmasını gerektirmektedir. Becerilerin kazandırılmasında, verilen sistemli eğitimi etkileyen önemli etkenlerden biri de bireyin yetersizlikten etkilenme derecesidir.

Engelli bireylerin toplumda başarılı olabilmeleri günlük yaşam, mesleki ve sosyal becerilere sahip olmaları ve topluma sıkıntı veren sığınma davranışlarının olmamasına bağlıdır. Yetersizliği olan bireylere hangi günlük yaşam becerilerinin kazandırılacağını belirlemek için, öncelikle engellinin ev ve yakın çevresinin incelenmesi gereklidir. Engellinin ev içinde ve etkileşimde bulunduğu yakın çevresinde gereksinim duyduğu günlük yaşam becerilerinden, engellinin yapabildiklerine dayalı olarak, kazandırılması uygun olanlar belirlenmelidir.

4.4. Ev İçi Becerileri

Yemek hazırlama, yiyecekleri dolaba yerleştirme, yemek masası hazırlama, temizlik yapma, çamaşır yıkama, ütü yapma, giysileri tamir etme, telefon etme, misafir ağırlama, yatak yapma-toplama, bulaşık yıkama, araç-gereçleri doğru olarak kullanabilmesi, öğrenilmesi gereken ev içi becerileridir.

- **Yemek Hazırlama:** Limonata, ayran, çay gibi içecekleri hazırlama
 - -Sandviç hazırlama
 - -Çorba yapma-makarna pişirme
- **Yiyecek Depolama:** Alınanları yerleştirme
 - -Artanları yerleştirme
- **Temizlik:** Toz alma
 - -Ayna, tezgah, yer silme
 - -Lavabo ovma
 - -Süpürme
 - -Bulaşık yıkama
 - -Küvet ovma
- **Giysi Yıkama:** Giysileri ayırma
 - -Çamaşır makinesinde çamaşır yıkama
- **Ütü Yapma :** Mendil, t-shirt, pantolon ütüleme

- **Giysileri Tamir Etme:** Tek delikli, iki delikli, dört delikli düğme dikme
 - -Sökük dikme
- **Görünüü Düzeltme :**Saç yıkama -banyo yapma
 - -Saç tarama
 - -Saç kurutma makinesiyle saç kurutma
 - -Traş olma
- **Telefon Etme:** Acil durumda telefon etme
- **Misafir Ağırılama:** Sosyal içerikli telefon etme
 - -Konuk karşılama
 - -Konuklarla konuşma
 - -Yiyecek servisi yapma
- **Yatak Yapma:** Yatak düzeltme
 - -Yatak yapma
- **Giyinme:** Uygun giysi seçimi
 - -giysi asma
 - -giysi katlama

YEMEK HAZIRLAMA BECERİLERİNİN KAZANDIRILMASI

Engellilere yemek hazırlama becerilerinin kazandırılmasının en önemli amacı, engelliye besleyici yemekler hazırlamada bağımsızlığa ulaştırmaktır. Yemek pişirme etkinlikleri; dil, küçük kas, akademik, sosyal ve günlük yaşam gibi her çeşit beceri alanını kapsamaktadır. Yemek hazırlama becerilerinin kazanılması, engelliye aynı zamanda işe de hazırlayacaktır.

Yemek hazırlama becerilerinin kazandırılmasında, engellilerin ele alınan yemek hazırlama becerisinde yapabildiklerine dayalı olarak; beceri, işlem süreçlerinden uygun olduğu düşünülen biri ile öğretim yapılabilir. Amaçların düzenlenmesinde, engelliye öğretime motive etmede daha etkili olacağı için tüm beceri yaklaşımı yeğlenebilir. Ayrıca, pek çok yemek hazırlama becerisinin karmaşık beceriler olduğu göz önüne alındığında, öğretimi düzenlemede “Karmaşık Becerileri Öğretme” modelinden yararlanılabilir.

Yemek hazırlama becerilerinin kazandırılmasında, engelli düşünüldüğünde yardımcı gereçlerin kullanılması ve hazırlama araçlarında, birtakım uyarlamalar yapılması gerekebilir.

UYGULAMA FAALİYETİ

Engellilerin ev içi becerilerini geliştirmeye rehberlik etmek için yapılması gerekenleri belirleyiniz.

İŞLEM BASAMAKLARI	ÖNERİLER
<p>➤ Engellilerde ev içi becerileri geliştirmenin önemini kaynaklardan araştırınız</p>	<p>➤ Bu alanda farklı ülkelere ait basılı kaynaklara ulaşmak için üniversitelerin kütüphanelerinden yararlanabilirsiniz. Kitabevlerinin engellilerle ilgili kitap raflarından, ev içi becerileri geliştirmenin önemine ulaşabilirsiniz. Elde ettiğiniz kaynakların kaynakça kısımlarından farklı kaynakların adlarına ulaşabilirsiniz.</p> <p>➤ Modül sonunda verilen kaynaklardan yararlanabilirsiniz.</p>
<p>➤ Engellilerin ev içi becerilere katılmalarını etkileyen etkenleri, ortamında/kaynaklardan araştırınız.</p>	<p>➤ Engellilerin ev içi becerilere katılımını etkileyen etmenleri, engellilerin yaşam ortamında inceleyebilirsiniz. Ayrıca internet size çok yönlü bir araştırma imkânı sağlayacaktır. Hem, ihtiyacınız olan bazı bilgilere kolay ulaşmanızı sağlayacak, hem de ihtiyacınız olan kaynaklar hakkında bilgi sahibi olmanızı sağlayacaktır ve kaynaklara nasıl ulaşabileceğiniz konusunda size yol gösterecektir.</p> <p>➤ Araştırmalarınızda internetteki arama motorlarını kullanarak, istediğiniz bilgi başlıklarını yazarak, size gereken bilgilere ulaşabilirsiniz</p>
<p>➤ Engellilerin katılabileceği ev içi becerilerini, ev ortamında/kaynaklardan araştırınız ve gözleyiniz.</p>	<p>➤ Basılı kaynak ve internet araştırmanızı tamamladıktan sonra, engellilerin katılabileceği beceriler konusunda uzmanlığı olan kişilerden yardım alınız. Görüşmeden önce soracağınız soruları hazırlayınız. Görüşme sırasında not tutunuz. Görüşmeden sonra tuttuğunuz notları düzenleyip, doküman hazırlayınız.</p>
<p>➤ Engellilerin katılabileceği ev içi beceri planı hazırlayınız.</p>	<p>➤ Engellilerin ev içi becerilerini geliştirmeye yönelik planda kullanacağınız teknikleri, araç-gereçleri, uygulama yöntemlerini süreleriyle birlikte belirtiniz. Kullanılışının modül içinde</p>

	verilen bilgiler doğrultusunda olmasına dikkat ediniz.
➤ Planını hazırladığınız ve uyguladığınız; engellilerin katılabileceği, ev içi etkinliklerinin değerlendirmesini yaparak, değerlendirme bölümüne yazınız.	➤ Açıklamalarınız açık ve anlaşılır olmalıdır. Dosyanın sonuna, uygulama sonunda arkadaşlarınızın belirttiği görüşleri ekleyebilirsiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. OBJEKTİF TESTLER (ÖLÇME SORULARI)

Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların **D** (), yanlış olanların **Y** () kutusunu çarpı (**X**) ile işaretleyiniz.

1. () Genel olarak, zihinsel engelli bireylerin kendiliklerinden çevreden bilgi edinebilme ve bilgiyi genelleme süreçlerinde güçlükler vardır.
2. () Yemek hazırlama becerilerinin kazanılması, engelliye işe hazırlanmada yardımcı olmaz.
3. () Günlük yaşam becerileri, kişinin içinde yaşadığı toplumsal yerleşim alanında başarılı olması için gereklidir.
4. () Öz bakım becerileri engelli bireylerde normal bireylere oranla daha fazla önemlidir.
5. () Engellilere yemek hazırlama becerilerinin kazandırılmasının en önemli amacı, engelliye besleyici yemekler hazırlamada bağımsızlığa ulaştırmaktır.
6. () Günlük yaşam becerilerinin büyük çoğunluğu, kişinin kendini geçindirebilecek bir iş bulması için de gerekli becerilerdir.
7. () Engelin sebebi ve düzeyi, kişilerin toplumsal yaşama dâhil edilmelerini etkilemez.
8. () Engellilerin eğitiminde temel amaç, çevreye uyum becerilerinin kazandırılmasıdır.
9. () Yemek hazırlama, yiyecekleri dolaba yerleştirme, yemek masası hazırlama, temizlik yapma, çamaşır yıkama, ütü yapma, giysileri tamir etme, telefon etme, misafir ağırlama, yatak yapma, bulaşık yıkama, araç-gereçleri doğru olarak kullanabilme; öğrenilmesi gereken ev içi becerilerinden değildir.
10. () Engellinin yapabildiklerine dayalı olarak, kazandırılması uygun olan beceriler belirlenerek, ihtiyaç duyduğu beceriler kazandırılmalıdır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Doğru cevap sayınızı belirleyerek kendinizi değerlendiriniz. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt yaşadığınız sorularla ilgili konuları, faaliyete geri dönerek tekrar inceleyiniz.

Tüm sorulara doğru cevap verdiyseniz diğer faaliyete geçiniz.

B. UYGULAMALI TEST

Aşağıda hazırlanan değerlendirme ölçeğine göre, kendinizi değerlendiriniz. Gerçekleşme düzeyine göre “Evet / Hayır” seçeneklerinden uygun olan kutucuğu işaretleyiniz. Uygulama faaliyetinde yapmış olduğunuz çalışmaları kendiniz ya da arkadaşınızla değişerek değerlendiriniz.

KONTROL LİSTESİ		
Değerlendirme Ölçütleri	Evet 	Hayır
➤ Engellilerin ev içi becerilerini geliştirmelerinin önemini kaynaklardan araştırabildiniz mi?		
➤ Engellilerin ev içi becerilere katılmalarını etkileyen etkenleri, ortamında / kaynaklardan araştırabildiniz mi?		
➤ Engellilerin katılabileceği ev içi becerilerini, ev ortamında / kaynaklardan araştırıp gözleyebildiniz mi?		
➤ Engellilerin katılabileceği ev içi becerileri, planlayabildiniz mi?		
➤ Planını hazırladığımız ve uyguladığımız, engellilerin katılabileceği ev içi etkinliklerinin değerlendirmesini yapabildiniz mi?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonucunda “Hayır” cevabı vererek, eksik olduğunuzu tespit ettiğiniz konuları tekrar ederek, eksiklerinizi tamamlayınız. Kavramakta güçlük çektiğiniz konularda öğretmeninize danışınız.

MODÜL DEĞERLENDİRME

OBJEKTİF TESTLER (ÖLÇME SORULARI)

1. Hangisi engelliye kazandırılması gereken temizlik etkinliklerinden **değildir?**

- A) Toz alma B) Yer silme C) Lavabo ovma D) Merdiven yıkama

2. Sosyal içerikli telefon etme, konuk karşılama, konuklarla konuşma, yiyecek servisi yapma hangi ev içi becerileri içinde yer alır?

- A) Yemek Hazırlama B) Yiyecek Depolama
C) Misafir Ağırılama D) Yatak Yapma

3. Zihinsel engelli bireylerin, kendiliklerinden çevreden bilgi edinebilme ve bilgiyi genelleyebilme süreçleriyle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi **yanlıştır?**

- A) Becerileri kazanmalarında daha fazla yönlendirilmelidirler.
B) Sürekli ve sistemli bir eğitime ihtiyaçları vardır.
C) Uzun süreli eğitim, sık tekrar, sözel ip uçları, gibi öğretim süreçlerinin kullanılması gerekir.
D) Engelli, edindiği beceriyi başka becerilerde kullanır.

4. Traş olma, hangi ev içi becerilerine girmektedir?

- A) Görünüşü düzeltme B) Giysi Yıkama C) Ütü Yapma D) Temizlik

5. Hangisi sigara kullanımı ile ilgili yapılan araştırma bulgularından **değildir?**

- A) Sigara erkeklerin baba olma şansını %50 azaltıyor.
B) İçilen her sigara, insan ömrünü 11 dakika kısaltıyor.
C) Sigara, kadınların hamile kalma şansını %39 oranında azaltıyor.
D) Uzmanlar sigaraya alıştıktan sonra bırakmanın geç olduğunu belirtiyorlar.

6. Ev içinde ve dışında bağımsız olarak yaşamı sürdürüp kişisel bakım ve görünüşü koruyabilmek için gerekli olan bütün becerilere ne denir?

- A) Günlük yaşam becerileri B) Ev içi beceriler C) Toplumsal beceriler D) Öğrenme becerileri

7. Yemek pişirme etkinlikleri, hangi beceri alanını **kapsamamaktadır?**

- A) Dil B) Küçük kas C) Konuşma D) Sosyal ve Günlük Yaşam

8. Yemek hazırlama, yiyecekleri dolaba yerleştirme, yemek masası hazırlama, temizlik yapma, çamaşır yıkama, ütü yapma, giysileri tamir etme, telefon etme, misafir ağırlama, yatak yapma- toplama, bulaşık yıkama ve araç-gereçleri doğru olarak kullanabilmeye ne denir?

- A)Ev içi becerileri B)Toplumsal beceriler
C)Günlük yaşam becerileri D)Sosyal yaşam becerileri

9. Merkezi sinir sistemini uyararak, kişinin ruhsal durumunu etkileyen maddelere karşı duyulan isteğe ne ad verilir?

- A) Alışkanlık B) Bağımlılık C) Bağışıklık D) İstek

10. Hangisi boş zaman aktivitesi **değildir**?

- A) Kitap okuma, yazma B) Şiir dinletileri, kasetleri C)Fizik tedavi D) Müzik koroları

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Cevaplarınız doğru ise bir sonraki modüle geçmek için öğretmeniniz ile iletişim kurunuz. Yanlış cevap verdiyseniz, modülün ilgili faaliyetine dönerek konuyu tekrar ediniz. Ders öğretmeniniz, sizin bu modüldeki yeterliğinizi ölçen, farklı değerlendirme ölçekleri kullanabilir.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ -1 CEVAP ANAHTARI

1	D
2	D
3	Y
4	D
5	D
6	Y
7	D
8	D
9	D
10	D

ÖĞRENME FAALİYETİ -2 CEVAP ANAHTARI

1	D
2	D
3	Y
4	D
5	D
6	Y
7	D
8	D
9	D
10	D

ÖĞRENME FAALİYETİ -3 CEVAP ANAHTARI

1	D
2	D
3	D
4	Y
5	D
6	D
7	D
8	D
9	Y
10	Y

ÖĞRENME FAALİYETİ -4 CEVAP ANAHTARI

1	D
2	Y
3	D
4	Y
5	D
6	D
7	Y
8	D
9	Y
10	D

MODÜL DEĞERLENDİRME CEVAP ANAHTARI

1	D
2	C
3	D
4	A
5	D
6	A
7	C
8	A
9	B
10	C

KAYNAKÇA

- BİLİR Şule, Atilla ÇAVKAYTAR, İbrahim H.DİKEN, **Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1986.
- ERİPEK Süleyman, **Özel Eğitim**, Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayını, No:756, Eskişehir, 2002.
- M.E.B. Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü, **METGE Modülleri**, Ankara, 1996.
- VAROL Nihat, **Öz Bakım Becerilerinin Öğretimi**, Kök Yayınları, Ankara, 2004.
- YILDIZ Ercan, Aşık Veysel Görme Engelliler İ.Ö.O. Psikolog/Rehber Öğretmen.
- <http://www.kuzeykentozelegitim.com/ileri1.asp> 15 03 2007
- <http://www.ozida.gov.tr/egitim/egitimseti/gorme.htm>
- <http://www.ozurluler.gov.tr/arastirma/ozelegitim.htm>
- <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/zihinselengellilerrehabilitasyon.doc+ev+ortam>
- <http://www.egitim.aku.edu.tr/metod03.htm>
- <http://www.bursasaglikmesleklisesi.k12.tr/cms>
- www.haberturk.com
- http://egitek.meb.gov.tr/aok/aok_kitaplar/AolKitaplar/Psikoloji_2/3.pdf